

s. 559; Müslim, "Birr", 138, "Cennet", 48; Tirmizi, "Kıyâmet", 15, "Menâkıb", 54; İbn Mâce, "Zühd", 36; Süleymî, *İslâm Tarihinde İlk Melâmet: Risâletü'l-Melâmetiyye* (trc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul, ts., s. 97-142; Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr, *Esrârü't-tevhîd*, Tahran 1348, s. 15-16, 342; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 20; Herevî, *Tabakât*, s. 236, 513, 606; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Ulu-dağ), s. 99-110, 283-294; Ahmed-i Câmî, *Ünsü't-tâ'ibîn*, Tahran 1350 hş., s. 216-227; Mevlânâ, *Mesnevî*, I, K; Sa'dî-i Şîrâzî, *Gülîstân (Kül-liyyât-ı Şa'dî* içinde, nşr. Abbas İkbâl), s. 53-85, 174-184; Vâhidî, *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*, İÜ Ktp., TY, nr. 9545; Müstemlî, *Şerh-i Ta'arruf*, Lknev 1328, I-IV, tür.yer.; *Hulâsa-i Şerh-i Ta'arruf*, Tahran 1349, s. 280-288; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* (Kahire), IV, 259; Azizüddin Nesevî, *Tasavvufta İnsan Meselesi, İnsân-ı Kâmil* (trc. Mehmed Kanar), İstanbul [1990], s. 46-66; Hatîb-î Fârsî, *Menâkıb-ı Cemâleddîn-i Sâvî* (nşr. Tahsin Yazıcı), Ankara 1972, önsöz, s. VII-XXVII; Sırrî Abdülkâdir, *Sırrü'd-deverân*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 270; Ankaravî, *Risâle-i Muhtasara ve Müfide-i Usûl-i Tarikat-ı Nâzenin ve Bîât ez Dest-i Yakîn-i Cenâb-ı Mevlevî*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 351; H. Vambréry, *Travels in Central Asia*, London 1864 (eserin türlü yerlerinde çeşitli dervişler hakkında bilgilere rastlanır); J. P. Browne, *The Dervishes or Oriental Spritualisme*, London 1868; Ahmed Rifât, *Mir'ât-ı Makâsîd-i İstanbul*, İstanbul 1293, s. 15; Hübschmann, *Persische Studien*, Strassburg 1895, s. 559; I. Goldziher, *Le Dogme et la loi de l'Islam* (trc. Félix Arin), Paris 1920, s. 139 vd.; a.mlf., *el-'Akdide ve's-şer'at* (trc. M. Yüsun Müsâ v.dğr.), Kahire 1959, s. 167, 171; H. S. Nyberg, *Hilfsbuch des Pehlevî*, Uppsala 1928-31, I, 59; J. K. Birge, *The Bektashi Order of Dervishes*, London 1937; Osman Turan, "Selçuk Türkiyesi Din Tarihine Dair Bir Kaynak: Fustâtü'l-adâle fi kavâ'id-i s-saltana", *Fuad Köprülû Armağanı*, İstanbul 1953, s. 553-564; Hans Joachim Kissling, "The Sociological and Educational Role of The Dervish Orders in the Ottoman Empire", *Studies in Islamic Cultural History* (ed. G. E. von Grunebaum), London 1954, s. 23-35; H. Ritter, *Das Meer der Seele: Mensch, Welt und Gott in den Geschichten des Faridüddin Attâr*, Leiden 1955, bk. İndeks; P. L. de Menasce, *Shkand-Gumânîk*, Fribourg 1955, s. 277; Bartholomea, *Altiranische Wörterbuch*, Strassburg 1956, s. 77; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 1-5, 67-104; Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, s. 121-123, 304; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 367-465; Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Abu İshâq Kaserûnî und die Ishaqî Dervische in Anatolien", *Isl.*, XIX (1931), s. 18-26; a.mlf., "Bektaş", *İA*, II, 461-464; Ömer Lutfi Barkan, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Dervişleri", *VD*, II, 279-353; *DMF*, I-II, 973; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XIII, 520-522; D. B. Macdonald, "Derviş", *İA*, III, 545-547; a.mlf., "Darwish", *EI*² (İng.), II, 164-165; Pakalın, I, 428.

TAHSİN YAZICI

DERVİŞ ABDÎ, Himmetzâde

(bk. ABDÎ, Himmetzâde).

DERVİŞ ABDÎ, Kefeli

(ö. 1107/1695)

Türk dinî eserler bestekârı,
zâkirbaşı ve şair.

Aslen Kefeli olup adı Abdullah b. Ali'dir. Hayatına dair eserler kendisinden Derviş Abdi şeklinde bahsetmekte, kaynaklarda hayatının ilk dönemleri hakkında geniş bilgi bulunmamaktadır. Bazı eserlerde isminin yanında görülen "Bursevî" kaydından ömrünün büyük bir kısmını Bursa'da geçirdiği anlaşılmaktadır. Müstakimzâde *Mecmûa*'sında adını Kadızâde lakabı ile birlikte zikrediyor.

Derviş Abdi, Gülşeniyye tarikatına intisap ettikten sonra Mısır'a gitti. Kahire'de İbrâhim Gülşenî Âsitânesi'nde uzun süre hizmet etti. Daha sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerini dolaştı. Bursa'ya gittiğinde Halvetiyye'den Yâkubzâde Şeyh Mehmed Efendi Tekkesi'ne misafir oldu. Burada müsikiye olan vukufu, güzel sesi ve zikir meclisini idare etmedeki kabiliyetiyle dikkati çekerek bir müddet sonra tekkenin zâkirbaşılığına getirildi. Bu arada meşhur mevlidhan Derviş Osman'dan dinî eserler meşketti. Şeyh Mehmed Efendi'nin 1666 yılında vefat etmesinden sonra Kadî Halepli Muharrem Efendi ile birlikte Bursa'nın bazı kasabalarında kadî nâibi olarak bir müddet görev yaptı. Tekrar Bursa'ya döndükten sonra hayatının geri kalan kısmında da çeşitli tekkelerde ilâhi okumaya devam etti. 12 Rebüllevvel 1107 (21 Ekim 1695) Cuma gecesi Bursa'da vefat etti ve Deveciler Mezarlığı'na defnedildi.

Özellikle dinî müsiği icracılığı ile şöret bulan Derviş Abdi, bestelediği savt ve ilâhilerle de bestekârlık alanındaki kudretini ortaya koymuş ve devrinin önemli müsiğinâsları arasında yer almıştır. Ayrıca Mutî mahlası ile birtakım şiirler kaleme almış, ancak bugüne kadar divanı ele geçmemiştir. Onun tarafından bestelendiği bildirilen bazı ilâhîlere çeşitli el yazması güfte mecmualarında rastlanmaktaysa da bunlardan hiçbirinin notası zamanımıza ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Beliğ, *Güldeste*, s. 526-527; Mehmed Râşid, *Zübdetü'l-vekâyi'*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 89, s. 484-485; Mehmed Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfân*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 1098, vr. 350^b: 351^a; *Mecmûa*, Ali Emîrî, Manzum, nr. 637, vr. 41^a, 46^b; Ergun, *Antoloji*, I, 51, 89-90; Müstakimzâde, *Mecmua-i İlahiyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397, vr. 34^a; Mahmut R. Gazimihâl, *Bursa'da Müsiki*, Bursa 1943, s. 13-14.

NURİ ÖZCAN

DERVİŞ ABDÎ-i MEVLEVÎ

(ö. 1057/1647)

Türk ta'lik hattatı.

Aslen Buharalıdır. Seyyid Abdullah-ı Buhârî, Mîr Abdullah-ı Hüseyin-i Buhârî adlarıyla da tanınır. İsfahan'da Mîr İmâd'dan nesta'lik hattını meşkettikten sonra İstanbul'a gitti. Mevleviyye tarikatına intisap ederek Yenikapı Mevlevihânesi'nde yaşamaya başladı. Hocasını ziyaret etmek için İsfahan'a döndüğünde Mîr İmâd'ın bir süre önce şehid edildiğini (ö. 1027/1618), bütün yazılarına ve eşyasına kendisini öldürten Şah Abbas tarafından el konulduğunu öğrendi. Yakınları, ölümden önce Derviş Abdi'ye verilmesini vasiyet ettiği bir yazı altlığını kendisine verdiler. Derviş Abdi, fazlaca kaba duran altlığı kontrol edince kâğıtalarına hocasının on adet nesta'lik katalını yerleştirdiğini gördü. Hattat Necmettin Okyay, Derviş Abdi'nin İstanbul'a getirdiği "altlık kataları" adı verilen bu parçalara o dönemde ayrı bir değer verildiği rivayetini duyduğunu söyler. Ancak bunların hangileri olduğu bilinmemektedir.

Derviş Abdi İstanbul'a döndükten sonra Diyarbakırlı Şerîfî'nin on yılda çevirip Memlük Sultanı Kansu Gavri'ye sunduğu Firdevsî'nin manzum *Şehnâme* tercümesini Sadrazam Damad Hâfız Ahmed Paşa (*Tuhfe*'ye göre Tabaniyassı Mehmed Paşa) için hurde nesta'lik ile yazmaya başladı. 1030'da (1621) bitirdiği, masrafları 18 kese akçeği bulan bu muazzam eser için 1000 akçe aldı. Hacca gitmek ve Medine'ye yerleşmek isteyince kendisine gündelik 40 akçe padişah ihsanı ve rahat yolculuk etmesini sağlamak amacıyla yetkili kişilere hitaben yazılmış mektuplar verilerek yolcu edildi. Hayatının sonuna kadar Medine'de yaşayan Derviş Abdi 1057 yılında (1647) vefat etti ve Cennetü'l-Bakî'a defnedildi. Kaynaklarda Nakşibendiyye tarikatına da mensup olduğu kaydedilen Derviş Abdî, Kasımpaşa Mevlevihânesi'nin kurucusu Mevlevî Abdî Dede ile karıştırılmamalıdır.

Derviş Abdi, Türkler'ce ta'lik olarak adlandırılan nesta'lik hattının Mîr İmâd üslûbuyla Osmanlılar'a intikal zincirinde birinci halkayı teşkil eder. Bu üslûp ta'lebelere Tophaneli Mahmud Nûri'den (ö. 1080/1669) Yesârî Mehmed Efendi'ye (ö. 1213/1798) kadar nesilden nesile sürüp gitmiştir. Derviş Abdi'nin tesbit edilen diğer talebeleri şunlardır: Cevrî (ö. 1065/1654), Ahmed Tıffî (ö. 1071/1660), Şeyhülislâm Sun'îzâde Seyyid Meh-